

ЕСХАТОЛОШКА СИТУАЦИЈА СВЕТА

1.

Овај свет, који сад „у злу лежи“ (I Јн. 5, 19), из кога се због тога, чежњиво и напрегнуто, тражи излаз у есхатону, створен је од Бога савршеним. „Све што је створено беше веома добро“ (I Мојс. 1, 31). Хармонија и премудрост прожимали су створену стварност, космос. Природа је била рај. Лепота која се и сад може запазити у природи — само је бледи остатак њене првобитне красоте. Човек, као врхунац творевине Божје, који је створен „по лику Божијем“ (I Мојс. 1, 27), није имао никаквих недостатака ни физичких ни духовних; био је одраз Божанске премудрости и љубави, због чега га је Бог учинио господарем над створењима да буде „господар од риба морских и од птица небеских и од стоке и од целе земље и од свих животиња што се мичу по земљи“ (I Мојс. 1, 26). „Као права последња божанске љубави, свет који је добио битије од Бога — морао је бити жив одраз те премудре творачке љубави. Није се могло наћи у њему никаквог безпоретка и хаотичности ни у изванчовечанској природи нити у животу човековом, као ни у сфери њихових узајамних односа. Из руку Творца све је произишло у најбољем и савршеном виду“ (6) Важно је, значи, запазити и утврдити да савршенство космоса произлази из савршенства Створитељства, да је све саздано Логосом, који је постао човек — Господ Исус Христос. „Јер је од њега и кроз њега и у њему све“ (Рм. 11, 36). У посланици Колошанима ово „све“ се ближе рашчлањава: „Јер кроз њега би саздано све што је на небу и што је на земљи, што се види и што се не види, били престоли или господства или поглаварства, или власти: све се крозањ и зањ сазда“ (1, 16—17; Јевр. 1, 2—3). Створен из ничега, као *productio creationis ex nihilo*, свет је имао могућност да остварује вољу Божју и достигне есхатолошко успунење.

Тиме, створитељским актом Божјим, свет ипак није постао божанска стварност. Створитељ је бескрајно другачији у односу на творевину. Али упркос разлици, нема ни потпуног одвајања између света и Бога, него стоје у трансценденталној повезаности, што обухвата и одређује све категоријалне садржаје света. Таква, теомина

⁴ Denis de Rougenront, *L'aventure occidentale de l'homme*, Paris, 1957, s. 130.

⁵ Teilhard de Chardins, *Der Mensch im Kosmos*, München, 1959.

⁶ Н. Виноградовъ, *О конечныхъ судьбахъ міра и челоѵка*, Москва, с. 1.

структура је, поред осталог, подлога природног богопознања, као што каже Апостол: „Јер што се на њему не може видети, од постања света могло се познати и видети на створењима, и његова вечна сила и божанство, да немају изговора“ (Рм. 1, 20). У створењу није само предочен факт Божјег дела, него и из тога резултирајућа зависност творевине од њега. Она стоји у зависном односу према Творцу. Никакви развоји, технички и други, не могу да измене ову зависност. Развој света је само варијабилитет онога што у њему као творевини Божјој већ постоји. Тај зависни однос, уколико је жив и успостављен, јесте она доброта створења, коју констатује реч Божја да је створено „*све добро*“. У доброти творевине огледа се моћ Створитеља. Као створен од Бога, и у зависности од Њега, свет није и не може бити суштински зао, али ако се та, таква, веза раскине, онда, живећи из себе самог, може пребивати само у греху.

2.

Тај раскид се догодио у прародитељском греху што је у Библији описано на пластични наративно-симболички начин (I Мојс. 3, 1—24). Зло прародитељског греха, као и сваког греха, јесте бунт против божанског поретка зависности створења од Створитеља. Драма греха је у одвајању од Бога (Ис. 24, 5—48, 8; Јер. 3, 20; Јез. 16, 59; Ос. 3, 1) и подпадању под власт злих сила (Јн. 8, 44; I Јн. 3, 8). Први људи су прекршили Божје заповести и тиме се удаљили од Бога. Помрачено је човеково биће тако да је човек постао бегунац и недостојан Бога што се види из описа како Бог, после прекршаја заповести, тражи изгубљеног Адама и пита: „*Адаме где си? А он рече: „чух глас твој у врту, па се поплаших, јер сам го те се сакрих*“ (I Мојс. 3, 9). Овде се, пре свега, види помраченост ума којим већ не може да зна свудаприсутност Божију, а, затим, настајање дистанце између човека и Бога. Одвраћање од Бога и кидање заједнице са Њим имало је за последицу разне невоље и смрт“. У зноју лица свога јести ћеш хлеб свој, док се не вратиш у земљу из које си узет“ (I Мојс. 3, 19). Човек је грехом за собом повукао и природу, која иде за човеком, као што каже Апостол да се „*твар покори трулеживости*“ (Рм. 8, 20). Земља је, тиме, ушла у круг греховног проклетства: „*Земља да је проклета с тебе; с муком ћеш се од ње хранити до свога века*“ (I Мојс. 3, 17).

Прародитељски грех, као што видимо, има далекосежне и универзалне последице. Тај универзални каузалитет ап. Павле је олицетворио у Адаму истичући да „*као што кроз једнога човека дође на свет грех, и кроз грех смрт, тако и смрт уђе у све људе, јер сви сагрешише*“ (Рм. 5, 12). У Адаму су, на божански творачки начин, заступљени сви људи као и сва твар. Па је, према томе, погрешила у њему људска природа (и сва природа). Бл. Августин сматра да је Адамов грех хабитуелни преступ човечанства и да је људски род тиме постао *massa damnata* (De civ. Dei, 21, 12). Адам је, по Августину, представник човечанства. Прародитељски грех је негативни ток живота који одводи од Бога као Извора живота. То је друти, безбожни, начин живота, коме су подложни сви људи. О овој теми у

„Холанском Катихизису“ се добро констатује: „Знамо добро да то нису описи неких одвојених историјских чињеница. Ти догађаји дубље залазе. Описи су заправо симболи којима се описује срж људске историје, и прошлости и будућности. Адам је (општи) Човек. Каина можемо наћи на страницама наших новина, али и у своме срцу... Поглавља 1—11 Књиге Постања износе основе односа сваког људског живота с Богом“.⁷ Грех је постао етичко-социјално стање, стихија свакидашњег живота. „Јер кад познаше Бога, не прославише га као Бога нити му захвалише, него залудеше у својим мислима, и потамње неразумно срце њихово. Кад се грађаху мудри, полудеше, и заменише славу вечнога Бога сликом смртнога човека... Зато их Бог предаде у покварен ум да чине што не ваља, да буду напуњени сваке неправде, нечистоте, злоће, лакомства, пакости; туни зависти, убиства, свађе, лукавства, злоћудности, шапгачи, опадачи, богомрци, силеџије, хвалише, поносити, измишљачи зала, непокорни родитељима, неразумни, невере, нељубавни, непомирљиви, немилостиви“ (Рм. 1, 21—31). Моћ греха је, значи, тако велика да обухвата читаво психо-соматско биће човеково и чини га својим робом (Рм. 6, 16—20; Гал. 3, 22).

Шта је, узрок овако схваћенога греха? Претпоставка да је Ђаво, на примамив начин, преварио прве људе и тиме их навео на преступ Божје заповести, како је описано у I Мојс. 3, 1—3, не може се, као што смо напоменули, буквално схватити, јер би то значило да је Ђаво, односно у крајњој линији Бог који је творац и духовног света, узрок греха, што противречи самој логици стварања као и бићу Бога. Ђаво је, као што се и из описа јасно види, вешти подстрекач, који не принуђава него само наводи и заводи на грех. Неприхватљиво је и гностичко-манихејско учење по коме се, дуалистички, материји као супстанци приписује зло. Још су Климент Александријски (Strom. IV, 26) и Ориген (Contra Cels. IV, 66) са јаком теолошком аргументацијом оборили ово мишљење истичући да се грех не може истоветити са материјом, јер Бог је и материју створио добром. *Извор прародитељског греха је, како уче свети оци, у злоупотреби слободе, у одлуци воље против Бога.* Грех је првенствено квар воље, при чему се, ипак, не може антропоцентрично објаснити, него искључиво у односу према Богу. „Сва трагедија бића јесте трагедија унутрашњег слободног односа између човека и Бога“⁸. Уместо испуњења свог бића у Богу, актом слободне одлуке против Бога, настало је човеково растварање у злу. Ова зла аутономија Адама грешника није се свела само на њега лично, него по онтолошкој повезаности читавог космоса, простире и на сав свет (најпре на друге људе а потом и на сву природу). Лични греховни акт погађа целину, чиме се оповргава наивни јудаистички пелапијанизам (који је, у разним варијацијама, још увек доста присутан у теологији), по коме је Адамов грех лични преступ и, само, рђави (заразни) пример, док је људска природа добра и није обухваћена њиме, те има сопствене могућности за исправљање и усавршавање. Такав наивни оптимизам је скроз погрешан. Напротив, космос је по човековом настроје-

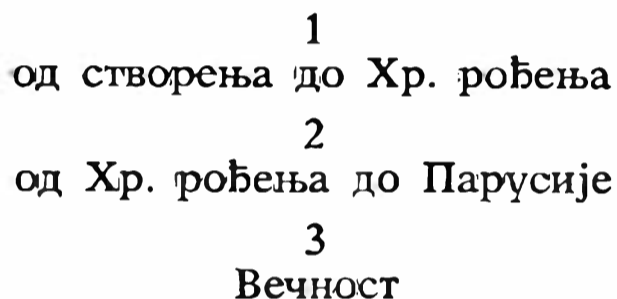
⁷ Нови Катихизам, прев. с низоземског, Загреб, 1970, с. 308.

⁸ Н. Берђајев, Смисао историје, прев. с руског, Београд, 1934, с. 221.

њу постао сасвим негативан. Свет је, на тај начин, изгубљен и стоји на удару гнева Божјег (Рм. 1, 18; 3, 21; 26). Ситуација света без Бога је апсолутно безнадна и може се оквалификовати као сфера неморала и безбожја, као што реч Божја тврди: „Ниједнога нема праведног; ниједнога нема разумног, и ни једнога који тражи Бога; сви се уклонише и заједно неваљали посташе: нема га који чини добро, нема ни једнога циглог. Њихово је грло гроб отворен, језицима својима варају, и јад је аспидин под уснама њиховима. Њихова су уста пуна клетве и горчине. Њихове су ноге брзе да пролију крв. На путевима њиховима је расап и невоља; и пута мирнога не познаше“ (Рм. 3, 10—16).

3.

Бог није препустио свет расулу греха, него је, кад је наступила „пунота времена“, интервенисао искупитељским делом спасења. Свет, било у злу или у добру, није неизменив, него подлежи развоју, колебању, и, тиме, чини периодичну историју, због чега је у Н. Завету добио име еон век. I Тим. 1, 17; Јевр. 1, 2; 11, 3)⁹ (У Н. Завету се оперише са три еона, периода, што се може графички преставити овако:

Кад је зло достигло свој зенит, наступило је време за нови Божји захват у ток историје. „А кад дође пунота времена (то плурома ту хрону), посла Бог сина свога јединороднога, који је рођен од жене и покоран Закону, да искупи оне који су под Законом, да прими посинаштво“ (Гал. 4, 4). Овде је јако наглашена реалност и, може се рећи, прагматичност Рођења Христовог као светско-историјског догађаја, али не као сплет човечанског производа у времену, него као чудесног дела Божјег промисла.¹⁰ У оваплоћењу Христовом отпочело је искупљење и спасење света. То је дело љубави Створитеља према створењу, о чему Писмо директно сведочи: „Јер Богу тако омиље свет да је и сама свога јединороднога дао, да ни један који га верује не погине, него да има живот вечни. Јер Бог не посла сина свога да суди свету, него да се свет спасе крозањ“ (Јн. 3, 16—17). Оваплоћени Син Божји није, дакле, био само Пророк, него и Спаситељ који устројава нови поредак праведности. Са Њиме и у Њему настао је нови ток живота ка Богу, насупрот староме току против Бога. Наступио је еон спасења.

Спасење је суверено дело Божје. Свет се не може спасти сам из себе и од себе, но из Бога и од Бога. Св. Атанасије даје о томе

⁹ Н. Виноградовъ, *ив. с. 3.*

једно логичко образложење говорећи: „Само је Творац оваплотивши се могао бити спаситељ рода људског победивши грех и смрт. Кад би Логос био створ (ктизма), и као такав постао човек, онда би човек и надаље остао оно што је био, не сјединивши се са Богом. Јер како би се створ могао преко створа сјединити са нествореним Творцем? Или, каква би помоћ била немоћнима од немоћних, када је и овима самимa нужна таква помоћ?... Пошто је Логосом речено: земља си, и у земљу ћеш се вратити, то се, према томе, тим истим Логосом, и у Њему, врши ослобођење и разрешење од осуде“¹¹ Христос је једини спаситељ. „Јер нема другогa имена под небом даногa људима којим би се ми могли спасти“ (Дела ап. 4, 12). Крстом Христовим помирен је свет са Богом, „умиравши крвљу крста његова, крозањ све, било на земљи или на небу. И вас који сте некад били одлучени и непријатељи кроз помисли у злим делима“ (Кол. 1, 20—21). Сви људи, јевреји и хришћани, као и цео космички и духовни свет, добитник је овога божанског помирења (Еф. 2, 16; II Кор. 5, 19). Христос је постао за нас „клетва“ да би ми имали „дравду“ у Њему (да би се оправдали).

Искупителско дело Божје има дубоке и далекосежне социјално-етичке последице. Њиме је настала нова стварност светости, могућност праведног живота. Са Христом је у овоме свету греха и смрти отпочео нови свет праведног живота. Христос је, у својој личности и делу, нови живот (Јн. 1, 25; 14, 6), у који, кроз веру, могу да учествују сви (Јн. 3, 16) и да постигну заједницу са Св. Тројицом (Јн. 17, 21), што ће се у пуноти обелоданити о Другом доласку (Јн. 14, 2; 12, 26; 17, 24). Тај живот се, у новонасталом еону, успоставља дејством Св. Духа. Примање Духа је битни знак новог доба (Јоил. 2, 28; Ис. 32, 14; 60, 22; Деела ап. 2, 28). Дух је одређујућа моћ свеколиког новог живота, који обликује морал и понашање, као што Апостол каже: „А плод је духовни: љубав, радост, мир, трпење, доброта, милост, вера, кротост, уздржање; на то нема закона. А који су Христови, распеше тело са страстима и жељама. Ако у Духу живимо, по Духу и да ходимо, да не тражимо лажне славе раздражујући један другогa, и завидећи један другоме“ (Гал. 5, 22—26).

4.

Ситуација света је постала компликована. Нови еон је настао, али и стари још траје, што се испољава у његовом жестоком противљењу Царству Божјем (Мк. 1, 12—13; 4, 19; 13, 13). Праведници, који су „светлост света“, стоје у расејању, дијаспори, са онима који су у „тами“. Христос није дошао да успостави мир као компромис са злом у смислу латинске речи и појма рах и грчке ирини (правне и политичке сигурности, исхитреног хармоничког односа појединца са целином), него у смислу извршавања воље Божје, крозашта се успоставља мир са Богом и прави мир са људима. У том смислу Христос каже: „Не мислите да сам дошао да донесем мир на зем-

¹⁰ G. Mayer, *Galater = und Ephes Brief*, Gütersloh, 1920, s. 77.

¹¹ Св. Атанасије, *Contra arian. Orat. II*, s. 67.

љу; нисам дошао да донесем мир него мач. Јер сам дошао да раставим човека од оца његова и кћер од матере њезине и снаху од све-крве њезине; и непријатељи човекови постаће домаћи његови (Мт. 10, 34). „Мир се унесе када се отсече оно што је заражено болешћу. Једино се тако може сјединити небо и земља. Тако и лекар спасава остале делове тела кад отсече од њих неизлечиви део“ (Златоуст). „Христос је мач за све што је зло и грешно; отсекавши оно што је зло у човеку, Он исцељује оно што је добро у њему“.¹² Прави мир се односи на есхатолошко испуњење, *visio beatifica*, чему, у правом смислу, садашње одупирање Злу директно служи. Стање света, после Искупљења, није једноставно: ни онакво какво је било после стварања, потпуно савршенство, нити онакво какво је било после прародитељског греха до Христа, потпуно зло, него је постало двоструко: и зло и добро. Христос је усред греха и смрти засновао царство праведности и живота. Ново је дошло, али и старо још није нестало.

Христом је, значи, наступила етичка убрзана поларизација. У средини света је настала радикална подела. Постоји, а још више предстоји, борба добра и зла, Бога и ђавола, светлости и таме“. Смисао историје садржи се у открићу тих супротних начела, у њиховој међусобној борби и у коначном трагичном судару једног и другог начела“.¹³ Али се ту не ради о манихејском схватању борбе добра и зла као онтолошких, вечних супстанци Бића, већ је то, како каже Крамнер, „дуализам одлуке“, драма слободе у узајамним односима човека и Бога. Супротност према Богу не лежи у хабитуелном квалитету и пореклу света, јер је Логосом створени свет Божја својина (Јн. 1, 11), него у његовом држању према Богу. Човек је по своме опредељењу према Христу постао станиште позитивних или негативних моћи. Одлуком за или против Христа збива се преображај човековог бића, обликује се његова актуелна каквота. Бог не спасава свет насиљем. „Тајна (спасења) је не само тајна факта да се врши откривење Божје, но и факта да се врши адекватно откривење човечје воље“.¹⁴ Пунота спасења, на овај начин, улази у људско искуство. Људски космос је због свог негативног опредељења постао негативан. Овај етички дуализам се догађа без обзира да ли је свет тога свестан или није, јер је он, у већини, слеп ( ) за догађај спасења (Јн. 9, 39—41): многи расућују по „телу, а не по духу (Јн. 8, 15—16), живе у лажи, а не у истини (Јн. 17, 8; 32), пребивају у тами, а не у светлости (Јн. 1, 5, 10), имају смрт, а не живот (Јн. 6, 28; 8, 12). Шта више, свет више воли таму него ли светлост: „А суд је овај што видело дође на свет, и људима омиље већма тама него ли видело; јер њихова дела беху зла. Јер сваки који чини зло мрзи на видело и не иде к виделу да не покарају дела његових, јер су зла“ (Јн. 3, 19).

Карактеристика есхатолошког стања света није само изразита раздвојеност између зла и добра, него, и то нарочито, *појачаност њиховог дејства*. На њиви света бурно зру кукољ и пшеница, тј. зло и добро. Као да се жетва суда Божјег приближава, као да је већ

¹² Архим. Ј. Поповић, *Тумачење Св. Ев. по Матеју*, Београд, с. 308.

¹³ Берђајев, *ib.* с. 223.

пред вратима (Мт. 13, 24—30). Ту ситуацију је још Јоил дочаравао: „Замāхните српом, јер је жетва узрела; ходите, сићите, јер је тесак пун, каце се преливају; јер је злоћа њихова велика. Гомиле, у долини судској; јер је дан Господњи близу у долини судској“ (Јоил 3, 12—13). Оно што је у душама људским никло, нагло расте и ближи се зрењу, крају. То је физички и метафизички логично, јер из корена настаје плод, из почетка крај. „У најмањем је највеће већ делатно“.¹⁵ Оно што је потенцијално постаје реално. Раскрива се трагична драма света. Овај период (између Првог и Другог Христовог доласка, тј. наше време) је катастрофичан, пре свега у унутрини човековој, микрокосмосу, а до том, услед органске повезаности, и у спољашњем окружењу, макрокосмосу. Човек је корен свемира. Унутрина, психолошка преокупација, је хаотична и богохулна. „А они, као неразумна животиња, која је од природе на то створена да се хвата и коље, хуле на оно што не разумеју, и у погибли својој пропашће. Примајући плату неправде. Они мисле да је сласт частити се сваки дан; они су срамота и грех, који се хране својим преварама, једући с вама; имају очи пуне прељубе и непрестаног греха: прелашћују неутврђене душе; имају срце научено лакомству, деца клетве; оставивши прави пут, заћоше, и иду путем Валаама Восорова, коме омили плата неправедна; али би покаран за своје безакоње“ (ЈЈ Петр. 2, 12—16). „Чућете ратове и гласове о ратовима... Јер ће устати народ на народ и царство на царство; и биће глади и помора, и земља ће се трести по свету“ (Мт. 24, 6—7). Ради се о динамичкој перспективи зла овога времена, а не још о сасвим достигнутом зениту катастрофе. Све се збива у разним мерама и степенима, при чему, свакако, и наше време може се окарактерисати као једно од најкатастрофичнијих у историји. Безбожност раширена и неморал умножен. Духовни Армагедон је у замаху, а физички, почиње да тугњи. Ратови који су тек прошли и који још трају, тињају, да би се, можда, колико сутра са ужасом разбуктали. Гласови о ратовима — ту су: шта је данас читава светска политика него вегетирање између рата и мира, идење по рубу изнад језивог понора светске катаклизме. Зар се није јавно безакоње умножило и зар није љубав охладнела код многих? Природа у болном грчу као да прати безакоње света. Земљотреси и поплаве. Пустошни ветрови и буре. Болести, старе и нове. Смог. Нечувена и у до сада неолућеним размерама хемијска загаћеност природне околине. Потрошачко друштво, у незајазивој похлепи, троши последње ресурсе и добра земље. Атомски смак стоји на помолу и својом црњином закриљава земаљске видике. Али над свим тим, реч Божја, као одраз и израз спаситељског дела Христовог, распростире своје зраке: да се заблуделима покаже пут Божји и да се изгубљени, безнадни и очајни, понова врате у очев дом (Мт. 21, 28—31). Јер и дело Божје, у људима, усред и насупрот зла овога света, силно расте.

¹⁴ Берђајев. *ib.* с. 64.

¹⁵ J. Jeremias, *ib.* s. 152.

Кризна, и критичка, ситуација света има, поред многих негативних, и једну позитивну страну: да се, њом самом, лакше увиди и сазна безнадноћ живљења у безбожју и потражи нада у Богу. Криза, колико сама по себи може, отвара очи за распознавање таквог стања ствари, у сваком случају припрема терен за сотериолошко дејство благодати Божје. Створење сад, у интегралним размерама, стење под притиском ништавила. „У средишту ништавности, исповеда јадима и испразношћу овога света намучени румунски књижевник Петру Димитриу, нашао сам милост Божју“. Немир неверника натопљен је обраћењем. Киркергард и Јасперс говоре о граничном стању треховне егаистенције и лому безбожних вредности. Људски немир припрема пут ка миру у Богу. То је она дијалектика страдања коју изражава Псалмист говорећи: „Дао си народу своје да позна љуту невољу. Подигни заставу за оне који те се боје, да утеку од стреле“ (Пс. 60, 3—4). Разочарење са постојећим може да води очаравању са оним што долази: „Чекасмо мир али нема добра; и време да оздравимо, а где, страх. Признајемо, Господе, безаконје отаца својих, згрешили смо ти“ (Јер. 14, 19—20). „И ићи ће многи народи говорећи: ходите да идемо на гору Господњу, у дом Бога Јаковлева, и учиће нас својим путевима“ (Ис. 2, 3).

*
*   *
*

Ова анализа есхатолошког стања света у светлости откривења Божјег није пука теорија него има практичко — халијеутички циљ: да помогне обраћењу Богу. Ако је свет пошао низбрдицом у пропаст а Бог му у Христу пружио руку спасења, треба ту доброту Божју прихватити и спасти се. Кућа овога соета гори — нека бежи од огња пакленог ко може да побегне. Тако баш реч Божја и каже: *бежати*. „Кад дакле угледате гнусобу опустошења, о којој говори пророк Данило, где стоји на светом месту (који чита да разуме): тада који буду у Јудеји нека беже у горе; и који буде на крову да не силази узети што му је у кући; и који буде у пољу да се не врати натраг да узме хаљине своје“ (Мт. 24, 15—17). Ове слике, очигледно, истичу хитност и акутност спасавања из настале ситуације пропаст. Али многи, нажалост, ово неће схватити и прихватити. „И збива се на њима пророчанство Исаијино које гласи: Чућете и нећете разумети, гледаћете и нећете видети! Јер је Одрвенило срце овога народа, ушима тешко чују, и очи су своје затворили, да како не виде очима, не разумеју срцем и не обратe се“ (Мт. 13, 14—15).